

А.Г. Барабашова
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент О.Ю.
Андрушенко

Інформаційна структура речень з адвербами *for* та *long* у давньоанглійській мові

У процесі комунікації наш мозок отримує та обробляє надзвичайну кількість інформації з дискурсу та узагальнює її в різноманітних ментальних моделях. Загально когнітивні системи, що відповідають за обробку та збереження інформації в мозку збирають та зберігають не лише мовленнєву інформацію, а й ту, що отримана з органів чуття. В процесі комунікації мовці зазвичай, обирають лише найсуттєвіше.

Окремі типи значень включаються в речення обов'язково і виражаються граматичними засобами, що прийнято називати граматичними категоріями мови. Наприклад, описуючи якусь подію ми можемо сказати «1 рік назад», «6 місяців до того», «давно», а можемо і зовсім не згадувати дату події, але для дієслова в реченні обов'язковим є вибір одного з трьох часів. Поняття (план змісту) та формальні засоби (план вираження), що зумовлюють граматичні категорії та їх співвідношення з отриманою інформацією не є очевидним [7]. Логічно припустити, що існують закономірності відбору інформації. Саме теорія інформаційної структури речення покликана допомогти нам вирішити цю проблему.

Розглянемо декілька прикладів:

1. A. Jenny presented the *dress*.
2. A. *Jenny* presented the dress.

Значення речень співпадають на перший погляд, однак вони використовуються по-різному в залежності від контексту.

The old wardrobe was being quickly filled with new clothes.

John presented a dress.

John and Kate bought good gifts for Sofi.

John presented a dress.

John and Kate presented Sofi a dress and a wristlet.

The dress was presented by John.

Так, перше реченням з прямим порядком слів дає нам зрозуміти, що підмет – дане, а додаток – нове; друге речення, де на перше місце виходить додаток вказує, що додаток – дане, а підмет – нове. Дане і нове (тема і рема в термінах Празької школи) існують у реченні незалежно від контексту, проте саме останній допомагає правильно їх розмежувати.

Лінгвісти визнають, що тема і рема є граматичним явищем, оскільки від них залежить зміна плану змісту та плану вираження речень, що зумовлюють можливість існування певного речення в залежності від контексту, однак контекст не завжди є мовленнєвим. Щоб інформація вважалась даною її зовсім не обов'язково попередньо згадувати [1], [7]. Наприклад:

1. Б. Jane, Ann and Lora are girlfriends of Sofi and Nick is Sofi's boyfriend. Sofi had a birthday and all of them had to come. Girls were interested in Nick's present. Jane did not come, because she was ill. So she came in a week to congratulate Sofi and Sofi told her about her birthday party. Sofi knew that Jane wanted to know what present Nick had given Sofi, but she was very modest to ask and Sofi decided to tell her about the present.

Nick presented a dress.

2. Б. Jane did not come, because she was ill. So she came in a week to congratulate Sofi and Sofi told her about her birthday party. Jane asked Sofi to show her the presents she had got. Sofi did it and demonstrated her all of them. Jane was admired by a dress. Sofi noticed such a reaction of her girlfriend and said:

A dress was presented by Nick.

Отже, актуальність висловлення позначають загальнокогнітивні системи. Екстралінгвістичний фактор впливає на прийнятність речення, як і власне лінгвістичний. Так існують два види актуального членування речення: 1) в загальнокогнітивних системах (1Б та 2Б) та в граматиці (приклад 1А та 2А).

Прихильники генеративного підходу заперечують той факт, що мова існує для виконання певних функцій, для них мова – це самостійне утворення [7], [10]. Величезний внесок у розробку проблематики ІСР зробили такі вчені як: Н.Хомський, К. Портнер, Л. Ріцці. Прихильники формального напрямку використовують термін ІСР на позначення особливостей репрезентації топіка (дане) – фокусу (нове) на синтаксичному та просодичному рівнях. Н. Хомський стверджує, що фокус містить інтонаційний центр, а все, що не містить фокусу – пресупозиція (топик). Н. Хомський пропонує вважати топик і фокус формальними ознаками в синтаксичному компоненті генеративної системи та інтерпретувати їх на 2 рівнях: фонетична та логічна форми в результаті їх взаємодії відбувається операція озвучування. Таким чином, інформаційна структура синтаксично закодована і збагачується за рахунок компонентів фонетичної та логічної форм.

Згідно з сучасним інтерпретаційним підходом, що спирається на програму мінімалізму Н.Хомського, ІСР має два аспекти організації висловлення [2]:

1. Структура топик-коментар;
2. Структура фокус-фон.

Якщо структура топик-коментар пов'язана з поняттям новизни інформації та впливає на предикативний поділ речення, то структура фокус-фон визначає те, як мовець ставиться до отриманої інформації.

Аналізуючи будь-яке речення ми не можемо не брати до уваги дискурс. Існує багато підходів щодо членування інформації у дискурсі. Наприклад Е. Прінс класифікує інформацію таким чином [2]:

Інформація	Відома для слухача	Нова для слухача
Відома для дискурсу	Викликана	Не зустрічається
Нова для дискурсу	Невикористана	Абсолютно нова

Деякі вчені дають нам таку класифікацію [9]:

Позначення	Інформація
OLD	Передує дискурсу

ACC-SIT	Доступна у дискурсі
ACC-INF	Відома з попереднього дискурсу
ACC-GEN	Загально відома інформація
NEW	Невідома взагалі

Отже, з таблиць бачимо, що нова інформація – це інформація, що не була попередньо згадана і мовець може допустити, що адресат не володіє нею.

Розглянемо приклад [9]:

(1) *ƿa wæs underntid and hie anhengon hine. And ofergewirt his gyltes wæs awriten, Iudea cyning (Old English Gospels, 11th c.)*

Then was third-hour and they crucified him. And superscription his.GEN accusation GEN was written, Jews. GEN king

And it was the third hour and they crucified him. And the superscription of his accusation was written over, THE KING OF JEWS (King James Authorized version)

Отже, у даному випадку *ofergewirt* (напис) маркується, як інформація, що є відомою з попереднього дискурсу (ACC-INF), що пов'язана з *anhengon* (розп'яли), тут мається на увазі саме напис, з якого ми дізнаємося про вид покарання (розп'яття) і читачеві це відомо. Слово *gyltes* так само можна було б розглядати як те, що нам відоме з попереднього дискурсу, але біля нього розташований присвійний займенник *his*, що позначає референта, відправляючи до займенника *hine*. Таким чином, *gyltes* є новою інформацією [9].

(2) [And the second time the cock crew (OE; ƿa eft sona creow se hana). And Peter called to mind the word that Jesus said unto him. Before the cock crow twice, thou shalt deny me thrice. And when he thought thereon, he wept.]

ƿa sona on mergen worhton ƿa heahsacerdas hyra gemot mid ealdrum and bocerum and eallum werodum and læddon ƿone hælend gebundenne and sealdon him Pilato.(Old English Gospels, 11th c.)

Then immediately in morning held the chiefpriest their counsil with elders and scribes and all council and led the savior bound and delivered him Pilate.

Then straightway in the morning the chief priest held a consultation with the elders and scribes and the whole council, and bound Jesus and delivered him to Pilate.

On mergen є інформацією відомою з дискурсу, оскільки це зрозуміло з попереднього речення, де йшлося про те, що півень заспівав, сигналізуючи про ранок. *Heahsacerdas, ealdrum, bocerum and werodum* марковані, як стара активована інформація, бо про них йшлося попередньо у дискурсі. *hyra gemot* – іменникове словосполучення, що складається з присвійного займенника та іменника. При цьому займенник маркований, як стара інформація з анафоричною прив'язкою до *heahsacerdas*, а *gemot* вважається новою інформацією. *Pilato* трактується як загально відома інформація, оскільки цей персонаж відомий кожному, хто хоч раз стикався з біблійними розповідями [9].

А. ван Каменаде стверджує, що прислівники *þa* та *þonne* належать до часток, що можуть відсилати читача до попередньо згаданої інформації. Вони сигналізують про те, що інформація є старою для дискурсу. Таким чином, елементи, що розміщуються зліва від *þa* та *þonne* виступають топіком [2].

And þa henig forlæten hæfde, he eode on þone munt, and hyne þær ana gebænd.

Бачимо, що тут *þa* вжито для того, щоб наголосити на наступній події. Цей тип маркування тісно пов'язаний зі зміною *порядку слів у реченні*.

В давньоанглійській мові переважав порядок слів OV типу, що був характерний для ранньої стадії розвитку германських та індоєвропейських мов. Не виключається й той факт, що в індоєвропейських мовах дієслово могло передувати додатку, але такий порядок слів скоріше за все був використаний для емоційних цілей. Прикладом порядку слів типу OV може слугувати рунічний напис на розі:

Ek (I) hlewagastiR (name) holtijaR (from Holt) horna (Horn) tawido (made). - I hlewagastiR from Holt made the horn (Middle Eng)

На сучасному етапі відомо, що в давньоанглійській мові переважав порядок слів SVO, але насправді існують багато його варіацій, все залежить від форми дієслова: чи є воно інфінітивом чи особовою формою.

В головних клаузах дієслово, як правило, займало другу позицію. За аналогією можна припустити, що і в сурядних буде та сама тенденція побудови висловлювання. Проте, найчастіше в таких клаузах дієслово займає останню позицію, навіть якщо воно входить до топіка речення [6].

(3) *ƿa ongeat se cyning ƿæet - 1 he on ƿa duru eode - 2*

and then perceived the king that and he on the door went and

(4) *ƿa unheanlice hine werede - 3*

then nobly himself defended

‘and then the king perceived this and he went to the door and then nobly defended himself’ (ChronA(Plummer) 755.13)

Перша сурядна клауза речення (3) демонструє випадок інверсії після ƿa, що є характерною для головної клаузи, проте сурядна клауза у реченні (4) не належить до VO типу і головне дієслово займає позицію після іменникової фрази ƿa duru, в той час як третя сурядна клауза не повторює підмет і дієслово знову ж на останньому місці [6].

Якщо ж ми розглянемо речення з інверсованим порядком слів VSO, то знову ж таки переконаємось, що навіть знаходячись в ініціальній позиції дієслово належить до топіку.

(5) *ƿa com ƿær micel flod, and ƿær bleowon windas.*

Then a great flood came there, and winds blew there, and fell down upon the house, and it did not fall: truly, it was built on stone.

У реченні (5) дієслово та прислівник належать до топіка, а *flod* та *windas* – нова інформація. Оскільки, навіть не дивлячись на порядок слів, читач розуміє, що увага акцентується на погоді, а не на дієслові, що міститься в реченні.

(6) *ƿa comon ƿa menn of ƿrim mægþum Germanie.*

Then the men came from three tribes in Germany. Тут же топіком буде *þa comon þa men*, а новим буде *þrim mægþum Germanie*.

(7) *þa forleton þa Brettas Centland, and mid micle ege flugon to Lundenbyrig.*

The Britons then abandoned Kent, and with great fear fled to London.

У реченні (7) *þa forleton þa Brettas Centland*- топік, and with great fear fled to London – нове, адже повідомляється про те, куди група людей зібрались іти далі.

Висновки. В останні роки особливо активно ведеться розробка вченими штучного інтелекту. Але досить проблемним залишається питання, стосовно того, як мозок людини генерує інформацію. Зрозумівши цей механізм, людині вдасться створити досконалий штучний інтелект. Для того, щоб досягти успіхів у цій справі потрібно враховувати два аспекти дослідження мови: діахронічний та синхронічний, адже мова жива і вона постійно еволюціонує, лише дослідивши мову в русі можна зробити достовірні висновки. Досліджуючи мову в діахронії ми маємо справу з давніми текстами, вивчаємо засоби та стратегії маркування ІСР. Таким чином, у даній статті ми проаналізували ІСР за трьома типами маркування. У перспективі ми плануємо продовжувати комплексне дослідження пам'яток для пошуку нових мовних засобів маркування ІСР у давніх джерелах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальное членение и лексический состав предложения –[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rusgram.narod.ru/2128-2151.html>
2. Андрушенко О.Ю. Інформаційно-структурні особливості фокусу у давньоанглійському реченні. –[Електронний ресурс] / О.Ю. Андрушенко – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Пользователь/Мои%20документы/Nzn%20uoaf_2013_37_11.pdf

3. Коммуникативные функции порядка слов. Актуальное членение предложения –[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://rusgram.narod.ru/2128-2151.html>
4. Слюсарь Н.А. Грамматика и актуальное членение предложения: исследование на материале русского и ряда других языков: дисс. канд. филол. наук. Спб., 2008
5. Reinhart, T. Topics and the conceptual interface [Text] / T. Reinhart // Context dependence in the analysis of linguistic meaning / ed. by H. Kamp, B. H. Partee. — Amsterdam: Elsevier, 2004. — P. 275-305.
6. Olga Fisher, Ans Van Kemanade, Willem Koopman, Wim van der Wurff. The syntax of early English. – Cambridge University Press, 2004. – P. 51-63.
7. Slioussar N. Grammar and Information Structure. A study with reference to Russian. Utrecht, LOT, 2007.
8. Chomsky, N. On phases [Manuscript] / N. Chomsky. — Cambridge, MA: MIT, 2005.
9. The annotation of morphology, syntax and information structure in a multilayered diachronic corpus. –[Электронный ресурс] – Режим доступа: http://doc176822549_437312362?hash=6b65a0f815c07837af&dl=37d5b66160b0816948